
Arnold KON

TENJA, AUŠVIC

Rođen 21. maja 1905. godine u Dobrovcu, u Hrvatskoj, od oca Samuela Kona i majke Roze, rođene Flajšhaker. Samuel Kon bio je vlasnik trgovačke radnje mešovitom robom u svom selu Dobrovcu. Cela porodica Kon bila je ortodoksna i cionistički opredeljena.

U porodici Kon bilo je trinaestoro dece. U Jasenovcu su stradali: brat dr Benjamin, lekar i njegova porodica, sestra Ilona, udata Rot sa svojim suprugom, sestra Olga, udata Sajber sa suprugom. U Aušvicu su stradali: majka Roza, brat Leo, sestra Mira i drugi brojni članovi porodice.

Braća Zlatko i Robert Kon bili su partizani.

Od oslobođenja iz Mauthauzena, 1945. godine, pa do smrti 16. novembra 1984. godine, Arnold Kon i supruga Ružica živeli su u Osijeku. Bio je visokokvalifikovani poslovođa – šef prodavnice nameštaja u Osijeku. Uvek je bio angažovani jevrejski i društveni radnik (u Socijalističkom savezu, u mesnoj zajednici, u dobrovoljnim radovima u Osijeku, itd.). Bio je dugogodišnji predsednik židovske općine u Osijeku, nosilac je Megile zahvalnice Saveza jevrejskih opština Jugoslavije, a dobio je i Medalju rada od strane SSRNJ. Ima sina Velimira, oženjenog Brankom, rođenom Erlih, i dve unuke.

Okružna komisija za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača; u Osijeku, dana 6. septembra 1945...

Zapisnik

sastavljen kod Mjesne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača u Osijeku, o saslušanju Arnolda Kona iz Osijeka.

Prisutni: dr Pavle Vinski, Marija Kiuk (zapisničar).

Nakon što je Arnold Kon opomenut na iskaz istine i posljedice krivog iskaza, iskazuje:

Ime i prezime: Kohn Arnold

Mjesto boravišta: Osijek

Godina starosti: 40

Bračno stanje: neoženjen

Vjera: židovska

Narodnost: jevrejska

Da li je u srodstvu sa prijavljenima?

Da li živi u mržnji sa prijavljenima?

Godine 1940. ja sam se doselio u Osijek i tu sam vodio svoju iskuhaonu u Ružinoj ulici.

U aprilu 1942. godine mi mlađi ljudi dobili smo poziv na rad na Tenjskoj cesti, gdje je trebalo sazidati logor. U pozivu je bila i napomena da ćemo, ukoliko se ne odazovemo pozivu, biti otpravljeni u Jasenovac.

Tako sam ja, zajedno sa oko dvesto ljudi, mlađih muškaraca i žena, došao na izgradnju logora Tenje. Mi smo najprije podigli jednu dugačku drvenu baraku, a odmah smo počeli zidati jednu dugačku zidanu zgradu. Preko cijelog dana radili smo na izgradnji tih zgrada, a navečer smo se vraćali u grad, gdje smo spavali.

Kada su ove dvije zgrade bile gotove, dobio sam u maju, kao i mnogi drugi, poziv da se preselim u logor Tenje.

Stanovao sam u drvenoj baraki. U to vrijeme, kada je još postojala individualna seoba Židova iz Osijeka na Tenjsku cestu, logor nitko nije čuvao. U stvari, logor smo čuvali sami, brinuli se kako za nastambu, tako i za opskrbu. Tim više, što je Židovska bogoštovna općina u Osijeku još postojala i njen Izvršni odbor radio.

Mi smo nastavili sa izgradnjom logora, jer je bilo planirano da se svi Židovi grada Osijeka moraju preseliti u taj logor. Tako smo podigli još jednu zidanu zgradu, a jednoj trećoj smo već bili postavili temelje, očekujući da će se imati dovoljno vremena da se izgrade relativno pristojne stambene zgrade, pošto smo bili obavješteni od strane Židovske općine da se ova izgradnja vrši u cilju „konačnog rješenja“ židovskog

pitanja u Osijeku! Naime, to je bio obećao veliki župan dr Stjepan Hefer, a i stožernik¹ u Osijeku Ćiril Kralj.

Logorske radove vodili su Žiga Volner i Žiga Mautner, kao predstavnici Židovske bogoštovne općine.

Stanje u logoru bilo je snošljivo sve do sredine juna 1942, kada su jednom oba imenovana došla rano ujutro, veoma uzrujani, u logor i saopćili nam, da je u Osijeku za šefa policije postavljen Ivan Tolj, kojemu je prva mjera bila da naredi da se svi Židovi odmah moraju preseliti u logor. Pošto smo znali da se ovdje radi o 2500 duša približno, užurbano smo podigli još jednu drvenu baraku, donekle uredili nedovršenu zgradu zidanicu, pa su odmah potom počeli da pristižu Židovi iz Osijeka sa ženama i djecom. Dva-tri dana nakon dolaska Tolja u Osijek, svi Židovi iz Osijeka već su se nalazili u logoru na Tenjskoj cesti. Tada su stambene prilike postale očajne. Nitko više iz logora nije smio da izlazi, jer su čuvanje logora sada preuzele ustaše. Komandant logora bio je ustaški poručnik Franjo Apel – imao je oko 35 godina, bio je visok i nosio naočale.

Taj ustaški poručnik, međutim, nije se miješao u poslovanje i život samog logora, nego je logorom upravljao Lev Kister, veterinar iz Osijeka, koji je također bio zatočenik. Svi su se Židovi nekako zgurali u postojeće zgrade, dočim su djeca spavala na tavanu.

Za ishranu logora brinula se Općina u Osijeku, koja je privremeno nastavila sa radom u gradu, dok i ona jednoga dana nije otpremljena u logor. Iz logora su smjeli izaći oni koji su dobili specijalnu propusnicu. Ipak su neki snalažljivi ljudi izlazili napolje, da bi obezbjedili potrebne živežne namirnice ili obavili neke druge poslove. Sjećam se da je Karol Glasner, iz Donjeg Miholjca, odlazio čak u ovo mjesto radi nakupa životnih namirnica.

Jedna grupa mlađih Židova bila je određena da kolima logora vozi u Osijeku stvari otpremljenih Židova u Aninu školu, gde su se sve te stvari skupljale, ukoliko ranije nisu bile opljačkane.

Još za vrijeme izgradnje logora, a i kasnije, znam da je radi nadzora u logor dolazio potpredsjednik grada Peno Viktor, kulturbundaš, koji nas je strahovito tjerao na rad, protivši da će nas sve pomlatiti, jer se premalo radi. Dolazio je, također, i šef policije Bratuša, ali se on vladao vrlo pristojno, a bio je u dobrim odnosima sa članovima Izvršnog odbora Općine. Već kada su svi Židovi bili otpremljeni u ovaj logor, jednoga

¹ Visoki čin ustaške organizacije.

dana došao je ustaški natporučnik, neki Skočibušić (imao je oko 30 godina) da pregleda logor. Članovi našeg odbora pitali su ga šta će biti sa nama i da li ćemo i mi krenuti za Jasenovac. Na to je on odgovorio da se to neće desiti, jer da se je to htjelo Židovi Osijeka ne bi se stajljali u logor nego bi direktno bili otpremljeni u Jasenovac. Rekao nam je da ovaj logor predstavlja „rešenje“ pitanja Židova iz Osijeka!

Općenito uzevši, upoređujući život u drugim logorima, smatram da je život u tenjskom logoru bio podnošljiv. Tim više što smo upravo logora mi sami obavljali, sami se brinuli oko ishrane, oko higijenskih i stambenih prilika, te smo uspjeli kako-tako da logor uredimo da bismo se održali do kraja rata. Gladi u logoru nije bilo, nije bilo nikakvog proganjanja, jer smo održavali među sobom strogu disciplinu. Jedino smo morali raditi na izgrađivanju logora. Nije mi poznato tko je finansirao izdržavanje logora. No, po svemu sudeći, izgleda da je finansiranje bilo osigurano preko raznih židovskih općina izvan zemlje. Bilo nam je rečeno da će nam grad Osijek dati oko sto jutara zemlje, te će žene ići na poljoprivredne radove, a muškarci pak kao radnici u raznim tvornicama, pa ćemo se na taj način moći izdržavati.

Međutim, desilo se je sasvim drukčije. U julu 1942. godine počeli su da pristižu u logor i Židovi iz drugih mjesta – Našica, Miholjca, Đakova i drugih. Čim su došli, počelo im se oduzimati zlato i sve ono što je bilo od vrednosti. Židovima grada Osijeka već ranije su bile oduzete sve dragocjenosti prilikom otpreme u logor. Najagilniji u prisilnom oduzimanju bio je neki Capić, ustaša iz Osijeka, koji je svakodnevno dolazio motorom i oduzimao vrijedne stvari.

Do danas mi je neizbrisivo ostao u sjećanju veoma potresan slučaj čiji je učesnik bio ovaj ustaša. Jednoga dana, nakon što smo saopćili da više uopće nema nikakvog nakita u logoru, tuda je prolazila jedna mala djevojčica, koja je nosila sitne minđuše. Njoj nismo mogli da ih bezbedno skinemo. Capić je uočio djevojčicu, počeo da viče, a kad smo mu mi predočili zašto minđuše nisu skinute rekao je da će nam sada pokazati kako to može da se učini. Prišao je djevojčici i povukao za minđuše, na šta je dijete, naravno, počelo da vrišti i plače, dok je krv jako curila iz razderanog uha. Znam da su i starice morale da prerežu venčane prstene, koji su im već bili urasli za prste.

Nekako sredinom avgusta, počelo se šuškat i o tome da će nas dalje nekuda otpremiti. Ubrzo je, već 15. avgusta 1942. godine, usledilo prvo ukrcavanje i otpremanje Židova za Njemačku. U tom prvom transportu bilo je oko hiljadu ljudi. Otpremljeni su gotovo svi oni koji su iz osječke

provincije bili dotjerani, a rijetko koji Osječanin. Ljudi su dovedeni na kolodvor u Gornji grad, gdje im je rečeno da idu u Njemačku gde će se uposliti, ali da će i nadalje ostati sa obiteljima. Ukrećavanje u vagone počelo je 15. avgusta popodne, pod budnim okom jednog nemačkog SS oficira. Sjećam se da je još navečer došao u logor i digao galamu zbog toga što u transportu nema djece. Pošto smo djecu čuvali od dnevnih stresova, tada smo ipak morali da ih budimo i pravo iz sna, onako pospanu, predamo da budu odvedena na stanicu. Ovaj oficir se bunio što uz transport nije dodat nijedan liječnik, pa je stoga najprije bio poslan dr Kovač. Međutim, on je kao prestar vraćen, a umjesto njega je otišao jedan mladi liječnik iz Podravske Slatine, koji nije imao prilike ni da se oprostí od svoje obitelji.

*Iz porodičnog albuma: Arnold Kon
sa suprugom*

Kojim pravcem je taj transport krenuo, nije mi poznato, ali znam da sam neke ljude, koji su njime otišli, kasnije, kada sam ja tamo bio dopremljen, sreo u Aušvicu. Sjećam se da sam tamo sreo Zlatka Adlera, iz Osijeka, i Leopolda Šajdera, iz Gradine. Njihova mi sudbina, međutim, nije poznata.

Ubrzo poslije ovog, 18. avgusta 1942. krenuo je iz logora i drugi transport sa oko 200 osoba. Odmah je u logoru rečeno da će se ovaj transport sastojati samo od zanatlija koji su, navodno potrebni Nezavisnoj Državi Hrvatskoj i koje ona neće da uputi na radove u Njemačku. Zanatlije su, potom, izdvojeni. Među njima je bilo mnogo i intelektualaca

stručnjaka. Krenule su ujedno i njihove obitelji. Znam da su ovom prilikom otišli i Ernest Hauzlinger, zlatar iz Osijeka, Ilija i Selinger Krakauer, obojica mesari iz Osijeka, zatim krojač Kon, krojač Gomboš, Željko Kastl, Julio Bek i njegov brat Mirko, svi iz Osijeka, dok se osta-

lih ne sjećam. Oni su otišli sa obiteljima, a kuda su otpremljeni – ne znam, jer ih nikada više nisam vidio. Jedino sam sreo, kada sam i sam bio otpremljen u posljednjem transportu iz Osijeka, koji je usledio 22. avgusta 1942, Iliju Krakauera iz Osijeka. Njega sam vidio u vagonu na jednoj stanici i – tada mi je rekao da ide u Staru Gradišku.

U tom, posljednjem transportu, koji je krenuo 22. avgusta ispražnjen je logor Tenje u cijelosti, a zajedno sa njim i starački dom u Osijeku. Mi smo se grupisali u familije, da bismo bili zajedno u vagonima sa poznatima. Oni iz staračkog doma, ukoliko su imali nekog svog, izmešali su se sa nama u vagonima, dok su ostali smješteni u dva vagona na stražnjem dijelu vlaka.

Bilo nas je oko šezdeset u jednom vagonu – muškaraca, žena i djece. Otprema je uslijedila sa kolodvora Osijek. Znam da je njom rukovodio Ivan Tolj.

Pravac našeg putovanja nije nam bio poznat. Ukrcavanje u vagone završeno je do naveče i mi smo iste noći krenuli prema Vinkovcima. Ne znam kako je kod drugih bilo, no vrata vagona u kojem sam se ja nalazio bila su otvorena. Od namirnica smo imali ono što smo ponijeli. Sa mnom u vagonu bili su moja majka, brat i sestra, zatim Viktor Šrenger sa ženom i djecom, njegova majka, punac i punica, mladi Drajsiger sa ženom, ocem i majkom, Vilim Han sa ženom i sinom, dr Bela Han, Mirko Šefer sa majkom i sestrom, Frajndlih sa ženom, kćerkom, njenim mužem i sinom, iz Donjeg Miholjca, Josip Rip i njegova žena, i trgovac Rajcer, iz Osijeka, sa ženom i majkom. Ostalih saputnika se ne sjećam.

Ujutro smo stigli u Vinkovce gde nas je na stanici već čekao Ivan Tolj. On je odmah negodovao vikom zbog otvorenih vagona i naredio da se svi vagoni odmah zatvore. Međutim, jedan od ustaša je, nakon 3-4 stanice iza Vinkovaca, opet otvorio vagone. Iz vagona nitko nije smio napolje, to su mogli da učine samo oni koji su bili određeni da nam donesu vodu. Čak ni nužda se nije smjela obavljati napolju. Morali smo da se snađemo tako što smo jedan ugao odredili za muškarce, a drugi za žene, a između uglova napravili bismo „žive zidove“ i tako se je vršila nužda! Što se vlak više približavao Jasenovcu, jer smo se kretali u pravcu Zagreba, u nama je rastao sve veći strah. Kada smo stigli, nastala je potpuna tišina u svim vagonima, jer smo se bojali šta će biti s nama. Vidjeli smo da se na kraju vlaka odvajaju ona dva vagona sa ljudima iz staračkog doma i da se sklanjaju na sporedni kolosjek. Kada smo iz Jasenovca produžili put, počeli smo se grliti i ljubiti, jer smo vjerovali da smo spašeni i da idemo na bolje.

Iz Zagreba smo krenuli za Zlatar. Kada smo tamo stigli, u nedjelju ujutro, 24. avgusta 1942, vidjeli smo transport koji je upravo kretao za Njemačku. Transport je bio iz Loborgrada, a u njemu su pretežno bile žene. Neki pojedinci iz vlaka kojim smo mi prevoženi, a naročito neki naši odbornici, kada su to vidjeli, povjerovali su da će transportu koji smo zatekli biti dobro pa su se stoga iz našega vlaka jednostavno prebacili u taj drugi voz. Tom odlukom oni su ustvari mnogo ranije otišli u smrt, jer je i taj voz išao za Aušvic. Među ovima su bili, koliko se sjećam, Slavko Klajn, iz Osijeka, te Glacner i Polgar, oba iz Donjeg Miholjca.

Ovdje nismo odmah izašli iz vagona, nego je to uslijedilo tek navečer, istoga dana. Ovdje su čuvanje preuzeli kulturbundaši.

Dopremljeni smo u Loborgrad, gdje se sa nama nije loše postupalo. Kulturbundovci su nam davali hranu, a spavali smo u tamošnjem dvorcu na boksovima. Tako je trajalo tri dana. U Loborgradu smo zatekli nekoliko starijih žena i muškaraca, Židova, koji su u tom logoru radili. Trećeg dana nakon našeg polaska je ispražnjen cijeli logor. Bolesne su na nosilima nosili u vagone, što su činili i u Osijeku sa bolesnicima i nemoćnima iz staračkog doma.

Iz Zlatara, krenuli smo dalje na put, u petak 30. avgusta. Na putu su nas pratili kulturbundovci sve do njemačke granice, koja se u ono vrijeme nalazila kod Savskog Marofa. Tamo su nas preuzeli SS-ovci. Oni su najprije sve muškarce istjerali iz vlaka, prebrojali nas, vagone opet zatvorili da bismo krenuli u pravcu Beča, u koji smo stigli u subotu 31. avgusta, oko pet sati po podne. Tu su vagoni prvi put otvoreni te smo dobili malo vode. Tri sata nakon toga krenuli smo dalje u nama nepoznatom pravcu, i tako smo sledećeg dana, u nedjelju 1. septembra, stigli na stanicu Aušvic. Tu nismo bili istovareni, nego smo bili povučeni na jednu posebnu rampu. Izdaleka sam vidio neke osmatračnice te sam odmah znao da smo došli u logor. Nedugo iza toga otvorili su se vagoni iz kojih su nas istjerali batinama naoružani SS-ovci, sa nalogom da sve stvari koje smo ponijeli moramo tamo ostaviti. Stare ljude, koji nisu mogli brzo da izađu, jednostavno su izgurali. Čim su izašli napolje, odvojene su posebno žene, posebno djeca, a posebno muškarci. To je išlo takvom brzinom da nisam imao vremena niti da se oprostim od moje majke i sestre, koje kasnije više nikada nisam vidio.

Muškarci su svi postrojani, poslije čega je došao neki SS oficir, koji je svakog pojedinačno ispitivao i na temelju toga ispita izdvojio nas 45 najjačih muškaraca. Mi smo odmah krenuli, ostavljajući sve

ostale vani. Kada smo došli u logor, bili smo odmah strpani u zatvor, u kojem smo ostali sve do ponedjeljka ujutro. Napominjem da u tri uzastopna dana, subotu, nedelju i ponedjeljak, uopće nikakve hrane nismo primili. U ponedjeljak ujutro svi smo izvedeni u dvorište logora. Tu smo svi ošišani i obrijani i skinuti potpuno nagi, poslije čega smo odvedeni na kupanje. Odatle smo potpuno goli izašli napolje, u krug dvorišta, gdje smo svi redom tetovirani na lijevu ruku. Svaki od nas dobio je svoj broj i od svakog su uzeti podaci. Ja sam dobio broj 62178. Ostavljeni smo tako goli cijeli taj dan, i tek predveče dobili prugasta odijela zatvorenika. Na zatvoreničku odjeću morali smo da prišijemo naše brojeve i židovske oznake. Iste večeri stavljeni smo u jednu od baraka, u kojoj je već bilo mnogo ranijih zatočenika, većinom Poljaka, koji su nas također tukli i gurali, propraćujući to raznim pogrđama.

Slijedećeg dana, svi koji smo stigli pozvani smo da se postrojimo. Tu je svaki od nas pojedinačno ispitivan što je po zanimanju i šta može raditi, pa je odlučeno da se nas oko 35 uputi u susedni logor Golešau, nekih 7–10 kilometara udaljen od Aušvica. Sada se sjećam da su sa mnom tada pošli sledeći: Vlado i Ervin Kraus, Herman i Mika Singer, Mirko Šefer, Đuro Rajnic, Bandi Rip, Slatki Rip, Fredi Dirnbah, Alfred Kon, Josip Rajcer, Lev Kister, Leo Kon – svi iz Osijeka. Također, tu su bili i Slatki iz Retfale, Žiga Mauntber i njegov sin Branko, Zvonko i Branko Blivajz iz Bjelovara, Miško Ajzler iz Garešnice, Langfelder iz Đakova, Šternberg, direktor donjogradskog mlina, Herman Viler iz Podravske Slatine, i još mnogo drugih, čijih se imena ne mogu sjetiti.

Svi su oni, osim Hermana Singera i mene, stradali u Golešau. Tačnije, u Golešau su umrli: Ervin Kraus, 18. decembra 1942; tridesetog decembra dotučeni su i obješeni: Oto Šule, Mika Singer i mali Miler, čiji je otac imao trgovinu u „Podgrađu“ u Osijeku; 5. januara 1943. godine – Herman Miler iz Podravske Slatine, koji je poludio pa je poslije toga dotučen. Miško Ajzler iz Garešnice ubijen je 9. januara 1943. I moj brat Leo dotučen je 6. februara 1943. Baš slučajno u ono vrijeme čistile su se prostorije od vašiju pa, pošto poslije čišćenja nisu bile dobro provjetrene, ugušio se u noći od otrovnog plina, zajedno sa još 25 zatočenika.

Svi ostali, izuzev mene, koji sam se jedini održao u povoljnoj fizičkoj kondiciji, nakon 2–3 meseca su iznemogli, te kao takvi otpremljeni natrag u Aušvic, gdje su ugušeni gasom.

Slijedećeg dana, u utorak ujutro, krenuli smo kamionom u Golešau. Opet ništa nismo dobili za jelo sve do poslije podne, kada nam se smilovao jedan SS oficir. Od iznemoglosti jedva smo mogli da jedemo komadiće hljeba koje smo dobili.

Ja sam u Aušvicu bio svega dva dana, pa mi prilike u tom logoru nisu poznate iz ličnog opažanja. Zapazio sam, međutim, prvog dana, čim smo tamo stigli, kako zatočenici vuku neku tešku građu, a oni koji ih prate tuku ih kundacima.

U Golešau, nalazila se jedna velika tvornica cementa i veliki kamenolom. Ispočetka, kada sam ja došao, logor se tek formirao i bilo je oko dvjesto zatočenika, koji su spavali unutar fabričkih zgrada. Radilo se u kamenolomu, na vrlo teškom poslu. Svaki zatočenik imao je obavezu da utovari u vagone određenu količinu kamena – za taj posao trebalo mu je od 10 do 12 sati. Radilo se u dve šihte – jedna je trajala od 3 ujutro do 3 sata posle podne, a druga od 3 posle podne do 4 ujutro. Hrana je bila vrlo slaba, pretežno supa od repe, sa 15 dekagrama kruha dnevno. Ljudi su od silnog napora popadali, a čim bi pali odmah su bili od nadzornika i čuvara dotučeni. „Kapo“ je bilo ime vođi radnih grupa. To su većinom bili Njemci ili Poljaci, koji su radi počinjenih zločina bili osuđeni na prisilni rad. Tako su ovi ljudi takvog profila upravljali i imali nad nama vlast. Za sve vrijeme rada, strahovito su nas tukli. Mogućnosti za bjekstvo bile su male, a ukoliko bi koji od nas uspeo da pobjegne, bivao je nakon dva-tri dana uhvaćen, vraćen u logor i tu ili dotučen ili redovito osuđen i obješen. Pored toga, za bjekstvo jednog zatočenika obično se uzimalo još deset drugih, koju su bili ili dotučeni ili obješeni. Bili smo tako postrojani, da je samo slučaj odlučivao tko će ostati živ a tko će biti likvidiran. U logoru se radilo bez obzira na vrijeme – bilo je svejedno da li je zima ili nije. Ja sam, koliko se sada sjećam, radio jednog dana u logoru, zimi 1942/43, kada je temperatura bila oko 30 stepeni ispod nule, i to potpuno bos.

U logoru Golešau radio sam sve do 19. januara 1945. Za to vrijeme stalno se povećavao broj zatočenika, tako da nas je na kraju bilo oko hiljadu, i to najvećim dijelom Židova. Tu je bilo Židova iz svih zemalja, čak i iz Francuske i Holandije. Naročito se loše postupalo sa holandskim Židovima koji su svi, brzo nakon njihovog dolaska, potučeni.

Ispočetka su nas čuvali mladići, pruski SS-ovci, koji su bili grozni u svojoj svireposti. Kasnije su otišli a zamijenili su ih drugi iz raznih krajeva Njemačke. Bilo ih je čak i iz Osijeka i Đakova. Znam da je iz Osijeka bio neki Langeneker, iz Gornjeg grada, iz Đakova neki Trišler,

a iz Sarvaša neki Gertner, koji su bili nešto blaži od drugih. No, svi redom su ipak tukli strahovito.

Postupak sa iznemoglina bio je prost. Svake nedelje vršena je selekcija, tj. postrojani smo svi, pa oni koji su iznemogli poslani su u Aušvic, na gušenje gasom. Odmah posle njih dolazili su drugi na radove. Dugo vremena u logoru komandant je bio neki Hans Mirberg, SS-ovac. Imao je oko 45 godina, bio je srednje visine, plav, pomalo šepav, porijeklom iz Njemačke. Kako su zatočenici dolazili u sve većem broju, neprekidno se povećavao i broj čuvara.

Dana 19. januara 1945. godine, kada se već videlo da se ruski front približava Golešauu, najedanput smo svi postrojani, nas oko hiljadu. Počeli su nas tjerati u nama nepoznatom pravcu. Išli smo tako, neprekidno, bez hrane, tri dana, sve dok nismo došli do stanice Loslau, u Poljskoj. Putem je popadalo, od umora ili iznemoglosti, oko četiristo ljudi koje su pratioci odmah ubijali iz revolvera i ostavljali na putu da leže. U Loslau smo utovareni u otvorene vagone, na hladnoći od 30 stepeni ispod nule, oko 120 u jednom vagonu, te je počelo putovanje u nama nepoznatom pravcu, koje je također trajalo tri dana. Putem, naravno, nismo ništa dobili da jedemo. Budući da nas je bio ovoliki broj u vagonima, nismo mogli sjediti pa je na putu u svakom vagonu opet poumiralo oko dvadeset ljudi.

Tako smo, nakon nekoliko dana, stigli u Oranienburg, kod Berlina. Tamo smo prvi puta dobili toplog čaja i dobre hrane i smješteni smo u hangare za avione, jer se tu nalazila tvornica aviona „Henker“. Front se, međutim, približavao Oranienburgu pa smo, jednoga dana, opet bili utovareni, mi izdvojeni stručnjaci, te smo trebali biti dalje otpremljeni u Saksenhauzen na rad. Tamo smo stigli i boravili oko deset dana. Međutim, i tamo se nismo mogli zadržavati zbog približavanja fronta pa smo otpremljeni dalje u logor u Mauthauzen, u Austriji. Tamo su sve nas Židove najprije izdvojili, skinuli nas gole i ostavili, u februaru, na velikoj hladnoći, da napolju stojimo. Svi oni koji su popadali odmah su bili ubijeni. Nas su predvečer, nakon dolaska, otpremili na kupanje, poslije kojeg su nas odmah istjerali gole na ciču zimu. Tako je to išlo 3–4 puta na noć, zbog čega je od hiljadu ostalo na kraju u životu osamdesetak. Mi smo tada molili prisutne SS-ovce, koji su to radili, da nas ubiju jer to više ne možemo da izdržimo, nakon čega su nas bacili u jednu baraku, i to potpuno gole, i tu nas držali dva dana nakon čega su nam dali logorsku odeću. Mi smo, međutim, i dalje ostali u barakama, jer su to bile barake za karantin. Logor Mauthauzen se sve više punio,

pošto su Njemci razne logore evakuirali pred nastupajućim američkim i ruskim frontom i sve koncentrirali u Mauthauzenu. Nekako u ono vreme usledilo je bombardovanje grada Amštetna, kuda su nas otpremili na čišćenje ruševina. Tamo sam boravio mjesec dana, nakon čega sam opet vraćen u Mauthauzen. Prilike u logoru postale su u međuvremenu potpuno nesnosne, spavati se više nije moglo jer je toliko ljudi tamo bilo, a svakog dana je tokom noći umiralo od 10 do 20 zatočenika – samo u baraci u kojoj sam ja bio. Hrana se više nije mogla dobavljati jer je logor bio odsečen od pozadine. I tako je nastala – glad.

Početak maja zapazili smo, međutim, da se SS-ovci iz logora povlače, a logor preuzima „Folks-šturm“. Najednom, 5. maja 1945. godine, vidjeli smo kako se na tornju logora vije bijela zastava; nekoliko časaka iza toga, ušao je u logor prvi američki tenk.

Ja sam tada bio slobodan. Nisam, međutim, htio da čekam na redoviti transport za povratak u Jugoslaviju, nego sam, sa još četvoricom, sâm otišao kući, preko Mađarske. Svuda, gdje god smo došli, ruska vojska nam je izašla najpripravnije u susret te sam se ja, ovako, od svih Židova iz Osijeka, spasio od logora Golešau i od svih strahota koje sam preživio.

Dovršeni.

Potpisi

Vinski

Kiuk M.

(pečat)

Kon Arnold